

«O PELINGRINO», POEMA DE OTERO PEDRAYO ATRIBUÍDO A OUTROS AUTORES

XESÚS ALONSO MONTERO

Publicouse por primeira vez no número 38 da revista *Nós*, correspondente ó 15 de febreiro de 1927. Aparece asinado por R., que a moitos debeu facer pensar en Risco –Vicente Risco–, quen, desde 1918, polo menos, viña facendo algunhas incursións no eido da poesía¹. Era máis difícil pensar en Otero –a inicial non era de ningún dos seus apelidos–, no prosista Otero Pedrayo, quen, antes de febreiro de 1927, só tiña publicados, que eu saiba, tres poemas: «Nouturnio»², «A serra da Martiñá»³ e «Natal»⁴. Otero Pedrayo, agás para algunhas persoas moi próximas, era, daquela, non só un poeta inédito senón un poeta insospeitable.

Dous anos e medio despois, a revista *Galicia*, do Centro Galego de Montevideo⁵, reproduce o poema, que atribúe, con tódalas letras, a Vicente Risco. Por se fose pouco, precede ó texto a caricatura feita por Álvaro Cebreiro do famoso escritor ourensán. Desde esa data, Risco vai ser, para moitos, o autor de «O pelingrino». Así o afirman, entre outros, un gran coñecedor dos escritores dese período, Francisco Fernández del Riego⁶, e un estudioso recente da poesía oteriana, Xosé Manuel Dasilva Fernández⁷.

Tamén se lle atribuíu a Ramón Cabanillas, atribución da que é responsable Francisco Javier Sánchez Cantón, quen parece non ter dúbida ningunha: «En febreiro de 1927 publica en *Nós* “O pelingrino”, firmado R.». Semellante afirmación figura na necrolóxica que Sánchez Cantón publica no *Boletín de la Real Academia Española*⁸.

Cómpre aclarar que o número de *Nós* –o 38– que acolle «O pelingrino» –asinado R.– contén outros textos do noso autor: o artigo «Notas encol da paisaxe romántica» –asinado Ramón Otero Pedrayo–, a nota «Rainer María Rilke» –asinada R. O.– e a reseña dun libro de Nicolás Berdaieff, *Un nouveau Moyen Âge* –asinada, tamén, R. O.–. Nun número de só 19 páxinas de texto, non parecía axeitado prodiga-lo nome habitual de don Ramón, nesta entrega desdubuxado en R. O. e case irrecoñecible en R., tanto que axiña se interpretou como Risco, o director da revista.

Quen, primeiro, consignou que se trataba de don Ramón foi Ben-Cho-Shey no «Índice da revista *Nós*», de 1970⁹. No ano do centenario do nacemento de Otero, o 1988, sabedor Ramón Piñeiro de que eu andaba arrecadando textos para unha *opera omnia* poética de don Ramón –e continuo–, envioume, por Carlos Casares, unha breve carta na que, *motu proprio*, facía esta revelación: «Aproveito a oportunidade de estar aquí o Carlos para che mandar o poema de Otero que apareceu coa firma do Risco por erro dos editores. A min díxome o mesmo D. Ramón na “calle da Reina” luguesa alá polos anos 30».

¹ No meu artigo «Noticia: Vicente Risco, poeta» (*La Voz de Galicia*, 14-5-1981) afirmo que o seu primeiro poema, «Morreu un mozo», é de 1918. Anos despois, Carlos L. Bernárdez, que publicou a *Poesía de Vicente Risco* (Espiral Maior, 1994) segue a considerar este como o primeiro do autor. Debo aclarar que C. L. Bernárdez non inclúe nese volume o poema de R.

² *A Nosa Terra*, 214, 1-7-1925.

³ *Id.*, 218, 1-11-1925.

⁴ (Por erro, «Netal»), *El Pueblo Gallego* (Vigo), 31-12-1926.

⁵ N.º 151, agosto de 1929.

⁶ Reprodúcese en Risco, Vicente, *Escolma de textos*, Real Academia Galega, 1981, p. 23-24.

⁷ «Notas sobre dous poemas de Otero Pedrayo: “Natal” e “Ourense, craro río, verde val”», *Boletín Galego de Literatura*, 9, 1993, p. 40.

⁸ XXIX, 1959.

⁹ *Nós*, 145, Real Academia Galega, 1970, p. 85.

1. O TEXTO DO POEMA (NÓS, 38, 15-2-1927): FACSIMILE

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano IX

Ourense 15 Febreiro 1927

Núm. 38

O PELINGRINO

Na esgrevia penedía, tempo da soedade,
 Onde chora a pantasma divina da saudade,
 Entr'os mornos outeiros deita maina fontela
 Con soar de psalterio e refulxir d'estrela.
 O probe pelingrino empoeirado, desfeito,
 (Un corpo que non lembra a quentura do leito,
 E na y-alma aniñadas as arelas da esperanza)
 Vai car'a penedía con firme seguranza.
 No farto chán labrego hai lugares d'abondo,
 Quéimase na lareira a frouma con estrondo,
 Corre escumoso o viño i-o-branco pan da terra
 Preside a limpa mesa en compañía da xerra.
 Hai leito, lume, acougo; o probe pelingrino
 Nin-os olla, levado pol-a voz do seu sino.
 Sua descuberta fronte non pensa na fartura
 Pois soilo arela a friaxe da domiñante outura.
 A carón do camiño estoupa unha fervenza
 E nos cotos de xéstas comestos pol-a avenza
 Cantan loiras pastoras as historias das fadas,
 Dos gnomos e dos elfos, con aire de baladas.

Triste camiñante
 Deixa teu andar
 Ven ós nosos círculos
 Riseiro beilar
 Nos verdes lameiros
 Ao craro luar
 Com'as volvoretas
 Imos boligar.

Cangado o pelengrino pol-os aires da serra,
 Non escoita as chamadas garimosas da terra.
 Á soma d'un cruceiro pensaba un vello monxe
 Ó ritmo misteíroso das campanas de lonxe
 Chega a noite, camiñante,
 Ven comigo a parolar
 E na celda do mosteiro
 Moito temos que falar.
 Os froitos da miña cencia
 Teranche que contentar.

O pelengrino n-ouve a tentación do sabio,
 Pois xa gostou dos libros o amargurado labio.
 As tremantes estrelas choran na fonteliña
 E n-auga estrelecida vai deitando mainiña.
 As verbas de consolo, pr'a probe y-alma núa.
 Brinca riba dos montes o novelo da lua...
 O pelengrino bica a friaxe do granito
 E sente nos seus beizos os beizos de infinito.

R.

2. SOBRE O POEMA: CONTIDO, MÉTRICA, CARACTERÍSTICAS...

Quizais sexa útil facer un resumo desta composición por tratarse dun poema, no esencial, narrativo. Este sería o meu esquema argumental, esquema no que ofrezco, tamén, algún elemento interpretativo.

I (vv. 1-8). Un «pelingrino», «desfeito», vai camiño da «esgrevia penedía, temprou da soedade», lugar no que «deita maina fontela».

A fontela posúe carácter sagro: «soar de psalterio e refulxir d'estrela» (¿as da Galaxia?). En canto á «esgrevia penedía», interpretámolo como milladoiro, lugar no que as xentes devotas van amontando pedras. Quizais don Ramón pensa no Millaadoiro, ás portas de Santiago.

II (vv. 9-16). O «pelingrino» desoe a voz dos praceres elementais: o lume da lareira, o repouso no leito e as viandas e o viño nunha mesa limpa.

III (vv. 17-28). Desoe tamén a voz real das «loiras pastoras» que o invitan a divertirse con elas.

IV (vv. 29-40). Nin sequera admite a invitación dun «vello monxe» que, á sombra dun cruceiro, ofrécelle departir sobre os «froitos» da súa ciencia. O «pelingrino» confesa que xa gustara «dos libros o amargurado labio».

V (vv. 41-46). O «pelingrino», xa no lugar da «fonteliña», xa «na esgrevia penedía», «bica a friaxe do granito» sentindo nos «seus beizos os beizos de infinito».

Nun longo ensaio de Otero, «Meditacións composteláns», publicado na mesma revista e no mesmo ano (25-7-1927), hai un breve capítulo, o derradeiro («Astra»), que reproduce, en parte e ó seu modo, a argumentación do poema, que é o tratado dun camiño de perfección. O título deste capítulo remite ó sintagma ascético «per ardua ad astra» (ou «per aspera ad astra»), 'por camiños difíciles ata os astros'¹⁰. No poema tamén se chega á luz, á vitoria, despois dun moi áspero camiñar.

Tamén hai curiosos usos lingüísticos coincidentes nos dous textos (por exemplo, «esgrevio» na acepción, lexítima, de «áspero»). Aínda que así non fose, «O pelingrino» está moi na liña de certas preocupacións de Otero Pedrayo.

O poema consta de 46 versos: 32 alexandrinos, 8 hexasílabos e 6 octosílabos. O alexandrino, que

move, lento, as alas dos seus hemistiquios (7 + 7), está ó servizo do despacioso camiñar do «pelingrino». Cómpre aclarar que os versos curtos non relatán este dificultoso camiñar: os oito hexasílabos están postos en boca das «loiras pastoras» que invitan a «beilar» ó sufrido asceta, e, en canto ós seis octosílabos, son a métrica posta en boca do sabio monxe, que non podía ser tan lizgaíra como a das «loiras pastoras».

A utilización do alexandrino fainos pensar nun recurso modernista. O alexandrino desta composición, por outra parte, artículase en pareados, recurso que non é insólito na poesía galega dese tempo. Cabanillas, por exemplo, prodígaos nas tres «sagas» de *Na noite estrelecida* (1926). O recurso —pareados de alexandrinos— está presente nalgúns poemas de *Aromas de leyenda* (1907), de Valle-Inclán. Recórdese que se substituíu este libro «Versos en loor de un santo ermitaño», tema non alio ó que poetizará, anos despois, Otero Pedrayo.

Por outra parte, o alexandrino, como verso para contar un periplo ascético, contra cun clásico español xa no século XIII: o «prólogo» dos *Milagros de Nuestra Señora*, de Gonzalo de Berceo.

No poema de Otero están moi presentes os rasgos da súa escrita. Non falta unha fórmula moi grata á súa prosa, «o labio dos libros», fórmula coa que titulou, por esas datas, un fermoso artigo¹¹.

Como ofrecemos, en facsímile, o texto da edición máis fiable, a de 1927, rogamos ó lector que repare no punto do verso 42, quizais improcedente. (¿Erro dos editores, afeitos a atoparse cun punto sempre ó final do verso 4, 8, 12, 16, 20, 32 e 46?).

Pouco despois do poema de R., publicou un de 16 hexadecasílabos, co título «O pelegrino», Farruco Rey Porto, non carente de interese¹². Trátase dun «pelegrino» que vai á cidade do Apóstolo «descalzo o malpocado, por outeiros e camiños/ cóis lixeiros pés sangrantes...». ¿Está motivado polo de Otero?

Non é inoportuno volver á poesía de don Ramón, especialmente ó poema que hoxe exhumamos, un dos mellores na construción e na dicción da obra poética oteriana. Por outra parte, o obxectivo central deste noso traballo é o de restituír «O pelingrino» ó seu lexítimo dono, ó seu verdadeiro autor: a Ramón Otero Pedrayo.

¹¹ «O labio dos libros», *A Nosa Terra*, 246, 1-3-1928. (Recolleito no vol. *Obras selectas. Parladoiro. Artículos*, Vigo, Galaxia, 1973, p. 17-18).

¹² *Céltiga* (Buenos Aires), 62, 25-7-1927.

ANEXO

Querido Xesús:

Gracias pola tua carta. En chegando a certa idade, o alento cordial das vellas amizades ten unha significación máis fonda.

Aproveito a oportunidade de estar aquí o Carlos para che mandar o poema de Otero que apareceu coa firma do Risco por erro dos editores. A min díxono o mesmo D. Ramón na "calle da Reina" luouera aló polos anos 30.

Tamen che incluío outra colaboración - esta en prova - do mesmo Otero que aparece a continuación do poema.

Unha forte aperta e

Ramón

Facsímile da carta de Ramón Piñeiro (1988).